

Therefore, the topic of force majeure is extremely relevant to agricultural producers, as a basis for exemption from liability for failure or improper performance of the contract.

The onset of force majeure is the basis for the release of the guilty person from responsibility for non-fulfillment (breach) of its contractual obligation, tract, agreement. At the same time, the onset of force majeure must be duly certified (verified) in accordance with compliance with the provisions of the current legislation of Ukraine and the terms of the agreement itself, as one party to the contract may require the other payment of penalties (in case of improperly confirmed-whether or not confirmation of the occurrence of force majeure). List of circumstances of force majeure and their order confirmation is agreed by the parties directly in the contract. Often the parties assume that the evidence of force majeure The Chamber of Commerce and Industry of Ukraine implements the most serious circumstances

The article is dedicated to understanding “force majeure” and “excessive power” as well as to the specificities of the contract for the contractual contract for the non-negotiable settlement of the contract.

Therefore, in order to prevent the parties to the contractual contraction from possible negative situations in the future, it is necessary to determine from the outset what the circumstances will be considered as force majeure, what will confirm the occurrence of such circumstance, the timing of notification of the other party about such circumstances, etc.

Keywords: force majeure; out-of-strength; responsibility; ringing out of sight.

Мироненко І.В.

ЗЛОВЖИВАННЯ СУБ'ЄКТИВНИМ МАЙНОВИМ ПРАВОМ ЯК ПОРУШЕННЯ МЕЖ ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ: ЗМІСТ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

УДК 349.41

<https://doi.org/10.15330/apiclu.51.39-49>

Постановка проблеми. Межі здійснення будь-якого суб'єктивного права, включаючи майнові права, обмежується законодавцем двома основними факторами: несуперечністю його законодавству (відсутністю порушень приписів правових норм), а також не порушенням прав і охоронюваних законом інтересів інших суб'єктів [1, с. 236-237].

Що стосується останнього, то складність полягає в тому, що, як свого часу відзначав О.Й. Покровський, “ми завжди своїми діями мимоволі спричиняємо іншим шкоду” [2, с. 118]. Відтак, постає питання, до якої міри подібне заподіяння шкоди (створен-

ня незручностей, спричинення перешкод) іншим суб'єктам при реалізації суб'єктивного права слід вважати правомірним (виправданим). Адже межі здійснення суб'єктивних майнових прав визначаються також допустимістю або недопустимістю тих або інших способів їх здійснення [3, с. 92-93]. Тому, за визначенням В.П. Грибанова, питання про межі здійснення цивільних прав – це проблема боротьби із зловживанням цивільними правами [4, с. 20]. Мова йде про недопущення ситуацій, за яких особа формально діє в межах належного їй права, проте обирає недопустимі форми (способи, шляхи) його реалізації, чим і порушує відповідну „крайню” межу [5, с. 93-109].

Стан дослідження. У правовій доктрині різні аспекти такого явища як зловживання суб'єктивним правом досліджувалися у працях таких науковців, як М.М. Агарков, М.І. Бару, Т.В. Боднар, Д.В. Горбась, В.П. Грибанов, О.С. Губар, С.Г. Зайцева, О.О. Кот Н.С. Кузнецова, О.О. Малиновський, І.Б. Новицький, Й.О. Покровський, М.А. Рубашенко, М.В. Самойлова, М.О. Стефанчук, Т.Т. Полянський, В.В. Резнікова, О.Я. Рогащ, О.О. Вдовичен та ін.

Тим не менше, як в теорії, так і на практиці правового регулювання проблема недопущення зловживання правом далека від остаточного вирішення. Як вказується в літературі, на сьогодні в законодавстві відсутні як чіткі критерії віднесення тих або інших дій до зловживання правом, так і перелік форм зловживання правом, а спроби науковців створити єдину концепцію зловживання правом в даний час не увінчалися успіхом [6, с. 3-4]. Тому проблема зловживання правом залишається достатньо актуальною для правового регулювання суспільних відносин, потребує розробки теоретичного підґрунтя та практичного вирішення як на загальному, так і підгалузевому та інституційному рівнях [7, с. 27].

Метою даної статті є розгляд питання про зміст та правові наслідки зловживання правом як одного з чинників, що детермінує допустимі межі здійснення суб'єктивних майнових прав.

Виклад основного матеріалу. Сучасним правовим системам відомі різні форми та концепції зловживання правом [6, с. 3-8]. Як вказав з цього приводу італійський правознавець У. Маттеї, незважаючи на відмінності в типології і формулюваннях, існує загальний для всіх правових систем принцип, згідно якого на власника

покладається обов'язок уникати такого використання належного йому майна, яке обумовлює спричинення суттєвої і необґрунтованої шкоди третім особам або всьому суспільству [8, с. 210].

В українському законодавстві він набув свого формального закріплення у вигляді положень ч. 3 ст. 13 ЦК України як одне із положень щодо визначення меж здійснення цивільних прав (не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах). За визначенням М.О. Стефанчука, характерною ознакою сучасного етапу розвитку інституту зловживання правом є віднесення „заборони зловживання суб'єктивним правом” до основних принципів (засад) цивільного права [9, с. 111]. В свою чергу, М.М. Хміль вважає принцип неприпустимості зловживання правом всеосяжним, оскільки він пронизує норми всіх галузей права та є фундаментальним принципом сучасного права [10, с. 13-17].

Таким чином, аргументи на зразок „ми завжди своїми діями мимоволі спричиняємо іншим шкоду” [2, с. 118], „деякі суб'єктивні права взагалі не можна реалізувати без заподіяння шкоди іншій особі” [10, с. 10], „якщо дія спеціально не заборонена, вона дозволена” [11, с. 21-22] далеко не завжди звільняють особу від відповідальності за порушення прав та законних інтересів інших суб'єктів при здійсненні суб'єктивного права. Як вказав з даного питання М.М. Хміль, принцип “ніхто не відповідає за шкоду, заподіяну здійсненням свого права” вже не може вважатися абсолютним [10, с. 6].

Можна відзначити, що саме існування зловживання правом є загальновизнаним і не викликає заперечень в сучасній літературі. На сьогодні уже не висловлюються думки, що зловживання правом неможливе, а тому його закріплення в законодавстві не виправдано [12, с. 38]. Нагадаємо, що давньоримські юристи певний час вважали, що правомірним є будь-яке здійснення права, незалежно від його наслідків [11, с. 15-18]. У давньоримському праві діяв принцип „*qui jure suo utitur, neminem laedit*” („той, хто користується своїм правом, нікому не завдає шкоди”) [13, с. 13]. Надалі цієї точки зору дотримувалися французькі правознавці як Планіоль та Л. Дюгі, в радянській літературі подібну позицію підтримував М.М. Агарков [14, с. 71]. Уже в наш час недопущен-

ня даного явища розглядається як один із фундаментальних принципів правового регулювання.

Проте питання про правову природу зловживанням правом досі залишається дискусійним. За узагальненням В.В. Резнікової, на підставі аналізу поглядів різних науковців можна виділити основні концепції, які визначають зловживання правом як: 1) реалізацію суб'єктивних прав та/або наданих повноважень з порушенням та/або без порушення встановлених законом меж; 2) форму здійснення права всупереч його призначенню (меті, соціальній функції, інтересам інших суб'єктів), що спричиняє шкоду іншим учасникам суспільних відносин; 3) перевищення меж права; 4) особливий тип правопорушення уповноваженої особи при здійсненні належного їй права, що пов'язане з використанням недозволених конкретних форм у рамках дозволеного загального типу поведінки; 5) різновид правової поведінки, яка може бути правомірною (критерієм оцінки є літера закону) або протиправною (критерієм оцінки є дух права) [15, с. 26-30].

При більшому ступені узагальнення сучасні підходи щодо розуміння зловживання правом пропонуються звести до двох основних:

1. зловживання правом як протиправна діяльність, тобто особливий різновид умисного правопорушення або неправомірної поведінки, яка не є правопорушенням, проте і не належить до дозволеної законом поведінки;

2. зловживання правом як правовий феномен, тобто особливий вид правомірної поведінки, яка не є соціально корисною, а за певних умов може спричинити шкоду особі, суспільству або державі [12, с. 37].

Крім того, висуваються пропозиції поєднати вказані вище основні підходи і визначати зловживання правом як певну самостійну юридичну конструкцію, яка однозначно за своїми ознаками не належить ні до правопорушень, ні до правомірної поведінки [12, с. 37-38]. Воно становить таке явище правової дійсності, що має особливу правову природу, займаючи проміжне становище між правомірною та неправомірною поведінкою [12, с. 47-48]. Так, за визначенням В.В. Резнікової, зловживання правом слід віднести до правової поведінки, яка може набути неправомірного характеру, стати правопорушенням, але не завжди ним стає [15, с. 26-30].

Слід сказати, що подібне різноманіття поглядів щодо розуміння сутності досліджуваного явища не в останню чергу обумовлене сучасним „широким” підходом щодо віднесення тих чи інших дій до зловживання правом. В чинному законодавстві це проявляється у включенні до даної категорії як „дій особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі” (т.з. „шикана”), так і „зловживання правом в інших формах” (ч. 3 ст. 13 ЦК України). Так, при зведенні зловживання правом виключно до такого різновиду як „шикана” (умисні дії при реалізації суб’єктивного права, що мають на меті виключно заподіяння шкоди іншому) суперечностей в правовій доктрині виникає набагато менше. Адже достатньо очевидним є належність подібного здійснення суб’єктивного права до умисної неправомірної поведінки.

Водночас ситуація, коли при реалізації суб’єктивного права, попри порушення прав та законних інтересів інших суб’єктів, також задовольняються певні потреби уповноваженої особи, сприймається менш однозначно. На даний час зловживанням правом в інших формах більшість науковців пропонує розуміти саме як поведінку суб’єкта, що не має на меті заподіяння шкоди, але об’єктивно її спричиняє [16, с. 31]. А як узагальнення тривалої дискусії про види і межі зловживання правом пропонується розглядати положення ст. 7 Цивільного кодексу Квебека (1992 р.): жодне право не може здійснюватися з наміром заподіяти шкоду іншому або надмірним чи необґрунтованим чином, що суперечить вимогам доброї совісті (добросовісності) [17].

Як вказує М.М. Хміль, в основі подібного підходу лежить вихідна ідея добросовісного здійснення права, тобто такого, яке не заподіює шкоди іншим учасникам суспільних відносин [10, с. 14]. Однак при цьому критерієм наявності чи відсутності зловживання стають т.з. „оціночні поняття”, зокрема вимоги справедливості, добросовісності та розумності як певні морально-етичні категорії. Ситуація додатково ускладнюється неможливістю „прокласти точно певну межу” між свободою користуватися своїм правом і обов’язком поважати права інших осіб; ця межа в кожному спірному випадку повинна бути визначена судом з врахуванням обставин конкретної справи [18, с. 121-122] (так, дії, виправдані в умовах сільської місцевості, можуть розглядатися як недопустимі

у густозаселених містах; допустимі у денний час – як недопустимі вночі та ін.). Відповідно, у зв'язку із тим, що категорія зловживання правом перебуває на межі морального та аморального, прямо урегульованого правом та неурегульованого, вона викликає досить велику кількість спорів щодо місця зловживання в системі класифікації промірної поведінки (як уже вказувалося, воно може визначатися як вид правомірної поведінки, правопорушення, різновид правової чи неправової поведінки) [19, с. 27].

В літературі наголошується, що протиправність поведінки як юридична ознака правопорушення при зловживанні правом явно не виражена, а тому його не можна розглядати як правопорушення [15, с. 26-30]. У зв'язку із цим велика кількість науковців вважає, що зловживання правом перебуває в межах букви закону, проте порушує його дух (тобто формальна ознака протиправності тут відсутня) [19, с. 29]. Як відзначає О.О. Вдовичен, як не можна передбачити усіх можливих форм реалізації суб'єктивного права, так і не можна заборонити і усіх випадків використання права на шкоду іншим особам; тому, коли розмір шкоди від таких дій досягає рівня суспільної небезпеки, то до винуватого мають застосовуватися різні заходи відповідальності [16, с. 32].

Разом з тим зловживання правом не можна кваліфікувати і як правомірну поведінку, оскільки остання є соціально корисною. А зловживання правом соціально корисним вважатися не може, оскільки воно порушує права та законні інтереси інших осіб. Як справедливо відзначає Р.Б. Шишка, негативні наслідки від зловживання правом можуть проявлятися по-різному, але вони завжди мають місце; в іншому випадку не можна стверджувати, що особа зловживає своїм правом [7, с. 27].

Додатково відзначимо, що кваліфікувати зловживання правом як правопорушення, крім відсутності формальних порушень „букви закону” (приписів правових норм) не дозволяє ще й відсутність протиправних наслідків у звичному їх розумінні (зокрема у вигляді шкоди, як це має місце при вчиненні деліктів). Можна погодитися, що тут, скоріше, має місце загроза виникнення або й настання перешкод щодо реалізації прав чи порушення законних інтересів інших суб'єктів [19, с. 26].

Відповідно, у разі встановлення факту зловживання правом воно не захищається і не охороняється, а юридичні наслідки

зловживання правом нетрадиційні: тут відсутня юридична відповідальність, характерна для правопорушення [19, с. 28]. Як вказується з цього приводу у літературі, зловживати правом стало багато в чому навіть вигідно, оскільки, по-перше, наслідки зловживання в сучасному законодавстві визначено не достатньо чітко; по-друге, не завжди такі наслідки носять суто правовий характер; по-третє, недосконалість законодавства часом провокує суб'єкта на такі дії, в яких сам він не вбачає зловживання правом [20, с. 7].

Тим не менше, зловживання правом є підставою для застосування до особи, яка його вчинила, певних негативних наслідків, зокрема у вигляді відмови у захисті права, яке здійснюється із зловживанням, заборони спілкуватися чи навіть наблизитися на певну відстань до особи чи певного об'єкта та ін. [7, с. 26-27]. У сфері речово-правових відносин зловживання суб'єктивним правом здебільшого розглядається як створення перешкод щодо користування чи розпорядження майном, а тому традиційно усувається з допомогою негаторного позову, що передбачає вимогу про припинення відповідних дій.

При цьому дане питання є дуже актуальним щодо реалізації речових прав, оскільки детальна регламентація законних способів їх здійснення водночас є як межею такого здійснення, такі і гарантією прав інших учасників правовідносин (сусідів, співвласників, орендарів та ін.) [3, с. 92-93]. Однак складності даному питанню надає та обставина, що межі абсолютних прав, до яких належать речові права (насамперед – право власності) не можуть бути чітко окреслені та конкретизовані в законодавстві для всіх правових ситуацій [21, с. 6].

В зв'язку із цим відбувається запровадження у законодавство спеціальних (кваліфікованих) правил щодо недопущення зловживання правом. У сфері земельних майнових відносин їх прикладами можуть бути положення ст. 103-104 ЗК України. Як вказав з цього приводу О.О. Вдовичен, причина появи все нових і нових статей, що містять заборону на той чи інший вид зловживання правом обумовлена тією обставиною, що коли окремих вид зловживання правом достатньо активно поширюється, то законодавець, який вимушений реагувати певним чином, вводить заборонні статті у відповідне галузеве законодавство [16, с. 32-33].

У літературі неодноразово вказувалося на певну неконкретність положення ст. 103 ЗК України: через відсутність чітких критеріїв правомірності впливу на сусідні земельні ділянки її положення видаються скоріше закликком завдавати сусідам якнайменших незручностей, ніж конкретним правилом. На нашу думку, його слід вдосконалити, запровадивши для оцінки правомірності сусідського впливу такі критерії, як: існуючі нормативи, місцеві звичаї, місцеві умови, призначення майна, а також необхідність забезпечення врівноважування (балансу) сусідських інтересів.

Дещо інший підхід щодо встановлення допустимих меж здійснення майнових суб'єктивних прав на землю пов'язаний із запровадженням системи нормативів, що окреслюють допустимі рамки їх реалізації [22, с. 181-189]. Однак слід розуміти, що подібні нормативи (обов'язкові відступи від меж земельної ділянки при висаджуванні рослин, рівні допустимого впливу шумом на сусідні володіння, правила забудови та ін.) дещо зменшують можливість зловживання при здійсненні прав на землю, однак повністю їх не усувають.

Висновки. В основі сучасного розуміння зловживання правом лежить вихідна ідея добросовісного здійснення суб'єктивного права, що не спричиняє шкоди іншим учасникам суспільних відносин. За загальним правилом, у сфері майнових відносин на суб'єкта покладається обов'язок уникати такого використання належного йому майна, яке обумовлює спричинення суттєвої і необґрунтованої шкоди (незручностей, перешкод) третім особам або всьому суспільству.

Оскільки, згідно переважаючої на сьогодні в літературі точки зору, зловживання правом не є правопорушенням, то і його здійснення не означає настання юридичної відповідальності у звичному її розумінні. У сфері речово-правових відносин зловживання суб'єктивним правом здебільшого розглядається як створення перешкод іншим особам щодо користування чи розпорядження їх майном, а тому усувається за допомогою негаторного позову (вимоги про припинення відповідних дій).

1. *Цивільне право України: підручник. У 2-х кн. Кн. 1 / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. К.: Юрінком Інтер, 2000. 864 с.*
2. *Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. Москва: Статут, 1998. 353 с.*

3. Поротикова О. А. Проблема злоупотребления субъективным гражданским правом. Москва: Волтерс Клувер, 2007. 245 с.
4. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. Изд. 2-е, стереотип. Москва: Статут, 2001. 256 с.
5. Мироненко І. В. Зміст та межі здійснення права приватної власності на землю в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2008. 210 с.
6. Маликов Е. Ю. Правовая природа злоупотреблений субъективным гражданским правом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Акад. нар. хоз-ва при Правительстве РФ. М., 2010. 20 с.
7. Шишка Р. Б. Проблема зловживання правом в сучасному цивільному праві. Приватне право і підприємництво. 2014. Вип. 13. С. 24-27
8. Маттеи У., Суханов Е. А. Основные положения права собственности. М.: Юристъ, 1999. 384 с.
9. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2006. 202 с.
10. Хміль М. М. Принцип недопустимості зловживання правом (теоретико-правові аспекти): автореф. дис. ... канд. юр. наук: спец. 12.00.01 / Національний ун-т внутрішніх справ. Х., 2005. 17 с.
11. Исмагилов Р. Р. Злоупотребление правом или право злоупотребления. Право и политика. 2000. № 7. С. 21-22.
12. Злоупотребление правом: многообразие мнений в междисциплинарном исследовании: монография / под ред. Н.И. Минкиной. Барнаул: Изд-во ААЭП, 2015. 160 с.
13. Вдовичен О. Генеза розвитку категорії „зловживання правом”. Віче. 2013. № 18. С. 13-16
14. Осадчук С., Осадчук М. Форми зловживання цивільним правом. Актуальні проблеми правознавства. 2016. Вип. 4. С. 68-77.
15. Резнікова В. В. Зловживання правом: поняття та ознаки. Університетські наукові записки. 2013. № 1 (45). С. 23-35.
16. Вдовичен О. О. Законодавче закріплення категорії зловживання правом. Адвокат. 2009. № 2. С. 30-33.
17. Цивільний кодекс Квебека (Civil code of Québec). URL: <http://legisquebec.gouv.qc.ca/en/ShowDoc/cs/CCQ-1991> (дата звернення: 17.02.2019).
18. Законы гражданские с разъяснениями Правительствующего сената и комментариями русских юристов / Сост. И. М. Тютрюмов. Книга вторая. М.: Статут, 2004. 603 с.

19. Тихомиров Д. О., Харченко Н. П. Зловживання правом як відхилення від правомірної поведінки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2016. Вип. 38 (1). С. 26-29.*
20. Вопленко Н. Н. Злоупотребление правом как родовое понятие юридической науки. *Вестн. ВолГУ. Сер. 5. Юриспруденция. 2011. Вып. 1 (14). С. 7-15.*
21. Кузнець, О. М. Суб'єкти зловживання правами у цивільному та виконавчому процесі: автореф. ... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.03 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2016. 23 с.
22. Мироненко І.В. Нормативне регулювання відносин добросусідства. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2013. Випуск XXXII. С. 181-189.*

Мироненко І. В. Зловживання суб'єктивним майновим правом як порушення меж його здійснення: зміст та правові наслідки

В даній статті розглянуто питання зловживання суб'єктивним майновим правом. На сьогодні під ним прийнято розуміти недобросовісне здійснення права, що заподіює шкоду іншим суб'єктам. У сфері майнових відносин зловживання правом переважно проявляється як створення іншим особам перешкод щодо користування чи розпорядження належним їм майном. Подібні перешкоди усуваються за допомогою негативного позову, що передбачає вимогу про припинення відповідних дій. Запропоновано запровадити додаткові критерії кваліфікації дій особи як зловживання правом у сфері земельних майнових відносин.

Ключові слова: суб'єктивне право, зловживання правом, здійснення права, добросовісність, правопорушення.

Мироненко И. В. Злоупотребление субъективным имуществом правом как нарушение границ его осуществления: содержание и правовые последствия

В данной статье рассмотрены вопросы злоупотребления субъективным имуществом правом. На сегодня под ним принято понимать недобросовестное осуществление права, которое причиняет вред другим. В сфере имущественных отношений злоупотребление правом преимущественно проявляется как создание другим лицам препятствий относительно пользования или распоряжения принадлежащим им имуществом. Подобные препятствия устраняются с помощью негативного иска, что предусматривает требование о прекращении соответствующих действий. Предложено ввести дополнительные критерии квалификации действий лица как злоупотребление правом в сфере земельных имущественных отношений.

Ключевые слова: субъективное право, злоупотребление правом, осуществление права, добросовестность, правонарушение.

Myronenko I. Abuse of subjective property law as a violation of its limits: content and legal consequences.

This article is devoted to some questions of abuse of subjective law. The problem of abuse of law remains relevant to the theory and practice of legal regulation; it

requires scientific and theoretical elaboration and practical solution in legal doctrine and legislation. Today, under the abuse of law, it is understood to mean the unfair exercise of a right that causes harm to other subjects. In the sphere of property relations, the abuse of the right mainly manifests itself as the creation of obstacles for other persons to use or dispose of their property. Such obstacles are eliminated with the help of a negative claim, provides for the requirement to terminate the relevant actions. There is a principle common to all legal systems, according to which the owner is obliged to avoid such use of his property that causes unjustified harm to third parties or to the whole society. In Ukrainian law, it acquired its formal consolidation in the form of the provisions of part 3 of art. 13 of the Civil Codex of Ukraine. Today, however, right doctrine has different concepts about the content and form of abuse of law. The most controversial question remains to what extent the exercise of a subjective right that causes harm to others is legitimate. To solve it, it is proposed to introduce additional criteria for qualification of actions of a person as abuse of law in the field of land property relations. As such criteria it is proposed to use existing standards, local customs, local conditions, purpose of property, as well as the need to ensure the balance (balance) of neighboring interests.

Keywords: subjective law, abuse of law, exercise of law, good faith, offenses.

Олійник О.С.

ДЖЕРЕЛА КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ

УДК 347.7 (340.1) <https://doi.org/10.15330/apiclu.51.49-58>

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю застосування в цивільних, зокрема, корпоративних правовідносинах значної кількості джерел права задля ефективного регулювання відповідних правовідносин. Адже за сучасних умов розвитку приватного права зростає значення корпоративного сектора в економіко-правовій структурі з огляду на розвиток, розгалуженість системи юридичних осіб та їх важливість у цивільному обігу, тому питання належного та якісного правового регулювання їх статусу, особливостей створення та діяльності, регулювання правового становища їх засновників (учасників) потребує посиленої уваги. Відтак, джерела корпоративного права виступають тією правовою основою, юридичним засобом вираження і закріплення корпоративних норм, що розкривають багатоаспектність юридичної особи корпоративного типу. Безперечно, сучасна юридична література з цивільного та корпоративного права вміщує у